

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทางทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นับได้ว่าเป็นการพัฒนาและยกระดับโครงการหลวงไปอีกระดับหนึ่ง แต่ความเหมาะสมของวิธีการพัฒนาต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมเป็นตัวกำหนดในการยอมรับพร้อมทั้งมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ในสภาพความเป็นจริงยังมีความต่างทางด้านความคิด ความเชื่อ รวมไปถึงการยอมรับ การวิเคราะห์สาเหตุของความแตกต่างดังกล่าวเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะนำไปสู่ความรู้ และความเข้าใจในสภาพปัญหาซึ่งเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจในระดับนโยบาย

2.1.1 แนวคิดการลงทุนของภาครัฐ

ได้มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการที่ดีในการลงทุนของภาครัฐหลายท่านด้วยกัน แต่ในที่นี้จะขอเสนอเพียงหลักการที่สำคัญ ๆ เท่านั้น กล่าวคือในการลงทุนของภาครัฐนั้น รัฐควรจะต้องคำนึงถึงหลักต่อไปนี้ คือ

1) หลักประหยัด เนื่องจากทรัพยากรของสังคมมีอยู่จำกัด หลักประหยัดจึงหมายถึงการลงทุนของภาครัฐจะต้องให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ไม่ให้มีการสูญเปล่าในการใช้ทรัพยากร โดยจะต้องมีการพิจารณาเปรียบเทียบการลงทุนกับผลประโยชน์ที่จะได้รับเสมอ การวิเคราะห์โครงการเชิงผลเสีย-ผลได้ (cost-benefit analysis) เป็นเครื่องมือสำคัญเครื่องมือหนึ่งที่รัฐสามารถนำมาใช้ในการวัดหลักประหยัดของลงทุนในโครงการต่าง ๆ ได้ดี

2) หลักผลประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงประโยชน์ส่วนรวม กล่าวคือการลงทุนของภาครัฐในโครงการต่าง ๆ นั้น นอกจากจะต้องยึดหลักประหยัด คือผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นคุ้มค่ากับการลงทุนที่ต้องเสียไปก็จริง แต่ผลประโยชน์นั้นจะต้องเป็นผลประโยชน์ที่ตกแก่คนในสังคมเป็นส่วนใหญ่ด้วย และจะต้องมีการคำนึงถึงลำดับความสำคัญหรือประโยชน์ของโครงการต่าง ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด ต้องพิจารณาว่าอะไรเป็นสิ่งที่สังคมต้องการมากที่สุด โดยจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

3) หลักการถ่วงดุล เพื่อให้การลงทุนของภาครัฐเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด การใช้จ่ายต่าง ๆ ของรัฐบาลจำเป็นต้องผ่านการถ่วงดุลในระดับต่าง ๆ อย่างรอบคอบทั้งใน

ระดับรัฐบาลและรัฐสภา กล่าวคือในระดับรัฐบาลจะต้องมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีระบบ มีการวางโครงการตรวจสอบ ควบคุม ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เมื่อรัฐบาลได้กลั่นกรองแล้วก็ต้องเสนอต่อรัฐสภาเพื่อการกลั่นกรองอีกระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการลงทุนนั้นเป็นการใช้จ่ายเงินที่เก็บภาษีอากรมาจากประชาชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนรู้เห็นและควบคุมการใช้จ่ายโดยได้รับอนุมัติจากรัฐสภา ซึ่งได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนของประชาชนนั่นเอง

4) หลักการสร้างส่วนเกิน กล่าวคือ รัฐบาลจะต้องพยายามระมัดระวังในการใช้จ่ายเงินไม่ให้มีการขาดดุลทุกปี เพราะการขาดดุลอาจมีผลกระทบกระเทือนทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้ แต่ควรจะควบคุมการใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ หรือให้เกิดส่วนเกินบ้างบางปี และสามารถนำส่วนเกินนั้นมาใช้ในยามจำเป็นได้

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นั้น ได้ให้ความหมายว่า การเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความสนใจมิใช่เพื่อรับจ้าง แต่เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนรวมถึงการประชุมสัมมนา และการเยี่ยมญาติพี่น้อง (ลยาศรี หุณฑนะเสรี. 2534 : 4) ความสำคัญของการท่องเที่ยว นั้นเป็นอุตสาหกรรมและสามารถนำเงินเข้าประเทศได้เป็นอันดับหนึ่ง ติดต่อกันมาทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ยกเว้นปี พ.ศ. 2534 ซึ่งสิ่งทอสามารถทำรายได้เป็นอันดับหนึ่ง เช่น ปี พ.ศ. 2536 มีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 143,921 ล้านบาท และปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 มีรายได้ 200,000 ล้านบาท ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าย่อมจะมีบทบาทต่อประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ

1.1) การท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวทำรายได้ให้ประเทศประมาณร้อยละ 16-19 ของมูลค่าสินค้าส่งออกทั้งหมดและมีค่าประมาณ ร้อยละ 50 ของรายรับในส่วนของภาคบริการทั้งหมดเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ประชาชาติ

1.2) รายได้ที่ได้มาในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ จากการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพของการชำระเงินได้

1.3) รายได้จากการท่องเที่ยวจะกระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดจากการจ้างงาน การท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อมีการใช้

จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง จะก่อให้เกิดรายได้แก่คนบางกลุ่ม หรือกิจกรรมบางประเภท บุคคลหรือกิจกรรมที่ได้รับรายได้นี้จะนำรายได้ส่วนหนึ่งใช้จ่ายต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งผลกระทบต่อการกระตุ้นการผลิตที่เรียกว่า Multiplier Effect

1.4) การท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในการผลิตและการจำหน่ายเนื่องจากการท่องเที่ยวมิได้พึ่งดินฟ้าอากาศ เช่นหลักเดียวกับการเกษตร ผลผลิตที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยวได้แก่ ความงดงามตามธรรมชาติ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรมของชาติ ในขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มทวีมากขึ้นทุกปี อาจมาจากสาเหตุต่าง ๆ กัน เช่น ความสะดวกรวดเร็วของการคมนาคม ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง

2) ด้านสังคม

2.1) การได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่อื่น ได้มีโอกาสพบปะหรือทำกิจกรรมร่วมกัน มีส่วนช่วยเสริมสร้างสัมพันธไมตรี ความเข้าใจอันดีต่อกัน ก็จะเป็นการลดช่องว่างทางสังคมของประชากรได้เป็นอย่างดี ความสงบสุขย่อมเกิดขึ้นในสังคม

2.2) การท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

2.3) การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทช่วยขจัดปัญหาการล้นไหลและการเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำ หรือเสี่ยงโชคในเมืองของประชาชนในชนบท

3) ด้านสุขภาพพลานามัยรวมทั้งสุขภาพจิตด้วยการที่ได้มีโอกาสเดินทางพักผ่อนตามความพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวชมธรรมชาติอันงดงาม การไปยิมนคตกปลา หรือการได้เที่ยวชมความเจริญก้าวหน้าของเมืองใหญ่ ได้พบเห็นสิ่งที่ยังไม่เคยได้เรียนรู้มาก่อนเลยย่อมทำให้เกิดความเบิกบาน เกิดความสบายใจ จะช่วยบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยเคร่งเครียดจากการทำงาน บุคคลที่ได้ท่องเที่ยวเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมบ้างเป็นครั้งคราว นักจิตวิทยากล่าวด้วยความมั่นใจว่า เวลา 2 สัปดาห์ หรือ 1 เดือนนั้น จะต่อสภาพสมบูรณ์แห่งสุขภาพจิตของเขาอีก 1 ปี หรือ 2 ปี ถ้าเขาได้ทำเช่นนั้นทุกปี สุขภาพจิตอันดีของเขาจะยืดเวลาออกไปอีกนานและก็จะทำให้สุขภาพทางกายของเขาคิดต่อไปอีกนาน ๆ ด้วย

4) ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นเมื่อเกิดการท่องเที่ยวไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศไปยังชนบทที่ห่างไกลไปยังป่าเขาแม่น้ำลำธาร ก็จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการรักษาสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ทำให้เกิดการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ทั้งรัฐบาลและภาคเอกชนร่วมมือกันในการรักษาสภาพต่าง ๆ ไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมไปโดยปกติเมื่อมีผู้คนจำนวนมากได้ไปสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมย่อมทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปบ้างแต่ด้วยความตระหนักถึง

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ก็จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงรักษา สภาพแวดล้อมต่างๆ ให้ดีขึ้น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา มี องค์ประกอบดังนี้

1) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้น “คุณค่าสิ่งแวดล้อม” เน้นการไปในแหล่งธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นด้าน (1) การอนุรักษ์ (2) การเรียนรู้ ธรรมชาติ (3) การเห็นคุณค่า และ (4) ชุมชนได้ประโยชน์

2) การท่องเที่ยวแบบชุมชนเป็นแกน (community base eco-tourism) เป็นการเอื้อ ประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนที่เข้าไปจัดการเอง หรือชุมชนที่มีความพร้อม

3) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วม ชุมชนเป็น ศูนย์กลาง การพัฒนาชุมชน เครื่องมือการพัฒนา และชุมชนได้รับประโยชน์ที่มากกว่าเม็ดเงิน เช่น ความภาคภูมิใจ เน้นรายได้เป็นของชุมชน ฯลฯ ในส่วนของนักท่องเที่ยวได้ประโยชน์ เช่น ได้รับประสบการณ์ธรรมชาติ ได้รับบริการอย่างเหมาะสม

- รูปแบบการดำเนินงานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เป็นอยู่ ซึ่งสามารถประมวลเป็น ภาพรวม จากลักษณะของกิจกรรม ที่ได้รับความนิยมได้ดังนี้

1) Home Stay (พักแรมร่วมกับชุมชน) เป็นลักษณะของการที่นักท่องเที่ยวมาพัก อาศัยอยู่กับชาวบ้าน เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน

2) เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งจะมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำทางนักท่องเที่ยวไปตาม เส้นทางเดินป่า เพื่อดูนก ส่องสัตว์ ศึกษารูปแบบของป่า ซึ่งอาจจะรวมถึงการกางเต็นท์ค้างแรม ในป่าด้วย

3) ดำน้ำดูปะการังน้ำตื้น ซึ่งชุมชนจะพานักท่องเที่ยวลงเรือไปยังจุดดำน้ำ เพื่อดู ปะการังน้ำตื้น คุปปลา สัตว์น้ำ ทัศนียภาพของทะเลน้ำตื้น

4) สำรวจศึกษาถ้ำ โดยมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีความชำนาญเส้นทาง จะพานักท่องเที่ยว เที่ยวชมความงดงามภายในถ้ำ

5) ปีนเขาไต่หน้าผา เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะต้องเรียนรู้การใช้อุปกรณ์ ปีนเขาและการปีนเขาหรือการไต่หน้าผาอย่างถูกวิธี

6) ล่องแพ เป็นการล่องแพไม้ไผ่ไปตามลำน้ำ ชมทัศนียภาพของป่าเขาและสายน้ำ ตลอดลำน้ำ

7) จัดกรรขานเสื่อภูเขา โดยนักท่องเที่ยวต้องใช้ร่างกายพาตัวเองไปตามเส้นทาง

8) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะเข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรม
สำคัญของชุมชน ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน

- สภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสิ่งใดก็ตามเมื่อมี
“ข้อดี” ย่อมมี “ข้อเสีย” ดังนั้นแม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเป็นกระแสที่สังคมไทยให้
ความสำคัญ และมีการดำเนินการอย่างหลากหลาย เมื่อมีการระดมความเห็นจึงสามารถระบุ
ประเด็นปัญหาเบื้องต้นได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บางแห่ง ได้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรและที่ดินทำกินของ
คนในชุมชน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว และในทางกลับกัน บางแห่งชาวบ้านและ
นายทุนต่างถิ่นสามารถเข้าครอบครองพื้นที่สาธารณะของชุมชนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

2) ชุมชนไม่รู้จักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และกฎหมายที่มีอยู่ก็ไม่เอื้อ
ต่อการดำเนินงานของชุมชน เช่น บัตรไกด์ ที่รับรองคุณวุฒิทางการศึกษามากกว่าความรู้จริงใน
พื้นที่หรือชุมชน

3) การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนบ้านพักรับรองนักท่องเที่ยวที่ผ่านมา ไม่ได้
คำนึงถึงความต้องการของชุมชน ไม่สอดคล้องกับสภาพทางระบบนิเวศ เช่น ห้องพักมี
เครื่องปรับอากาศอย่างติดกลางป่า มีถนนคอนกรีตตัดผ่านชุมชน ฯลฯ

4) นักท่องเที่ยวมาจากวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่วนหนึ่งไม่เคารพต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม
ของชุมชน บางแห่งเยาวชนในชุมชนเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว เช่น ชุมชนชายหาดมี
เยาวชนนุ่งน้อยห่มน้อยเดินกันเกลื่อนชายหาด เด็กชาวไทยภูเขามีความนิยมต่อการกินขนมหวาน
ขนมขบเคี้ยวที่นักท่องเที่ยวนำติดตัวขึ้นมาแจก การแต่งกายเลียนแบบนักท่องเที่ยว เป็นต้น

5) เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ในชุมชน เนื่องจากมนุษย์มีความอยาก มีความ
โลภ บางแห่งอาจจะเปลี่ยนสภาพจาก “ธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน” ไปเป็น “ธุรกิจส่วนบุคคล”

6) เมื่อมีนักท่องเที่ยวมากขึ้น จึงเกิดปัญหาขยะ และแหล่งเสื่อมโทรม และความ
เสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม

7) บริษัทจัดนำเที่ยว ไม่ได้คำนึงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น และบางครั้งการแข่งขัน
กันในเรื่องของราคา ทำให้มองชุมชนเป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่งเท่านั้น

8) ชาวบ้านที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่รู้เรื่องสภาพพื้นที่ และชุมชนเป็นอย่างดี แต่ไม่
สามารถมี “บัตรไกด์” ได้

9) นักท่องเที่ยวบางส่วนที่ขาดการรับรู้ รับทราบวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ไม่
เข้าใจพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว บางคนอาจดูถูก ลบหลู่ วัตถุโบราณของชุมชนท้องถิ่นโดยไม่รู้ตัว

10) หน่วยงานราชการที่เข้าไปส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามกระแส หลายหน่วยงานไม่จริงจัง และส่งเสริมในทางที่ผิด ซึ่งเป็นผลให้วิถีแห่งความเป็นชุมชนเสื่อมและล่มสลายไปในที่สุด

11) ชุมชนขาดหลักวิชาการ ในการกำหนดขีดความสามารถ การรองรับนักท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นผลให้สภาพพื้นที่เสื่อมโทรมลง

12) ความเข้าใจและสำนึกของนักท่องเที่ยวที่ขาดความรับผิดชอบ และมักคาดหวังให้ชาวบ้านมาเป็น “บริกร” คาดหวังว่าจะได้รับการบริการที่สะดวกสบาย และพยายามกดดันให้ชุมชนปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตรงตามความต้องการของตน

13) ของกินของใช้ในแหล่งท่องเที่ยวมักมีราคาแพง ทำให้ค่าครองชีพของคนในท้องถิ่นสูงขึ้น และคนในท้องถิ่น ต้องแบกรับภาระนี้โดยไม่จำเป็น

14) การลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนในชุมชน อันเนื่องมาจากนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ที่ไปเที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชน มีความคิดความรู้สึกเหมือนการไปเที่ยวสวนสัตว์

15) ราชการขาดเป้าหมายหลักด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เมื่อมีปัจจัยมากระทบก็เบี่ยงเบนออกไป

16) ชาวบ้านยังมีแนวคิด ในเรื่องการพึ่งพา อันเนื่องมาจากการมีหน่วยงานราชการเข้าไปส่งเสริม แต่ไม่ทำตัวเป็นเพียงแค่ “พี่เลี้ยง” ของชุมชน จึงมักตอบสนองความต้องการโดยขาดการต่อรอง

17) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ขาดการจัดการอย่างเหมาะสม ได้สูญเสียสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติไป เช่น เกาะภูเก็ต เกาะพีพี พัทยา บางแสน ฯลฯ ที่มากมายไปด้วยสถานบริการทางเพศ และแหล่งบันเทิงเรีงรมย์

18) หน่วยงานราชการมองการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเรื่องของหารหารายได้

19) ชาวบ้านขาดอำนาจต่อรองในเรื่องของรูปแบบและการจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสร้างรายได้

20) กฎหมายอุทยานแห่งชาติ ไม่เปิดช่องทางให้ชุมชนสามารถเข้าไปดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในเขตดังกล่าว

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม

ในการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก และขุนวาง จังหวัดเชียงใหม่ ถูกนำมาวิเคราะห์ทางด้านผลกระทบในประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ

1) ผลกระทบทางตรง (direct consequences) และผลกระทบทางอ้อม (indirect consequences) ผลกระทบทางตรงนั้นเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยตรงกับรายบุคคล หรือสังคมเป็นส่วนรวม ส่วนผลกระทบทางอ้อมนั้นหมายถึงผลการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของผลกระทบทางตรงดังที่กล่าวมา ข้างต้น

2) ผลกระทบที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก (functional consequences) และผลกระทบที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ (dysfunctional consequences) ผลกระทบที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกนั้นหมายถึง ผลกระทบที่ต้องการหรือผลกระทบที่พึงปรารถนาของการพัฒนาที่มีต่อรายบุคคล หรือสังคมเป็นส่วนรวม ส่วนผลกระทบที่มีความสัมพันธ์เชิงลบนั้นเป็นผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาของการพัฒนา ผลลัพธ์ของกระบวนการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นนั้นควรจะเป็นวิธีการที่สะท้อนให้นักวิจัยและ ผู้กำหนดนโยบายของรัฐได้ทราบถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงการพัฒนาไปพร้อมๆ กับการส่งเสริมปรับปรุงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ใน ทิศทางที่ควรจะเป็นและถูกต้องมากยิ่งขึ้น

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ได้มีผู้ศึกษาและวิจัยเป็นจำนวนมากในหลาย ๆ ประเด็นตามสาขาวิชาของผู้วิจัย แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะศึกษาถึงผลกระทบเมื่อมีการพัฒนา โครงการหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีผลกระทบในด้านต่าง ๆ ได้แก่ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของครัวเรือนในหมู่บ้าน ดังนั้นแล้วผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวจึงมุ่งเน้น ในด้านสถานการณ์การท่องเที่ยว ผลกระทบจากการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

สุวิทย์ นามแสง (2536) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบและปัญหาที่เกิดจากการทัวร์ป่า กับบริบทและเงื่อนไขทางสังคม เฉพาะกรณีเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน โดยทำการสัมภาษณ์ บุคคลสำคัญจำนวน 10 คนและประชาชนในพื้นที่จำนวน 150 คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ สถิติพรรณนา จากผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบและปัญหาอันเกิดจากทัวร์ป่าที่เกิดขึ้น คือ

- ผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มคนที่ถูกท่องเที่ยวกล่าวคือ การท่องเที่ยวทัวร์ป่า สามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อประชาชนในพื้นที่ที่ถูกท่องเที่ยว และ รายได้ของผู้ประกอบการในธุรกิจที่เกี่ยวข้อง แต่รายได้ที่เกิดขึ้นนี้กลับพบว่ามีการกระจุกตัวของ

รายได้ คือ ไม่มีการกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านที่ยากจนเท่าที่ควร โดยผลประโยชน์จะตกแก่คนบางกลุ่มเท่านั้น เพราะเกิดจากปัญหาการเข้าถึงทรัพยากร ปัญหาการควบคุมทรัพยากร และปัญหาเจ้าของปัจจัยการผลิต จึงทำให้การกระจายผลประโยชน์ส่วนใหญ่ มิได้ตกอยู่กับประชากรที่ยากจนทั่วไป แต่จะเป็นผู้ประกอบการ และผู้นำชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์ในส่วนนี้ นอกจากนี้ผลกระทบทางเศรษฐกิจยังก่อให้เกิดการจัดผลประโยชน์ทางการค้า ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่อไป

- ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาดังกล่าวสามารถจำแนกได้ดังนี้ การทำลายพืชพรรณทางการเกษตรจากช้างที่ใช้เป็นพาหนะนำเที่ยว ปัญหาการตัดไม้ตัดฟันทำแพ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ปัญหาการทำลายความอุดมสมบูรณ์ และการพังทลายของดิน ผลกระทบต่อสัตว์ป่า แหล่งน้ำธรรมชาติ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การขีดเขียนฝาผนังถ้ำ และปัญหาเรื่องการบุกเบิกรุกกล้าที่หวงห้าม เพื่อหาเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆ

- ผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ได้แก่ ปัญหายาเสพติด เช่น ฝิ่น และกัญชาที่ชาวบ้านนำมาขายให้แก่นักท่องเที่ยว โดยแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้มัคคุเทศก์ ปัญหาโสเภณีชาวเขา ผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมสลายในวัฒนธรรม – ประเพณี ปัญหาเหล่านี้ได้แก่ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือคูหิ้นล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน ปัญหาการนำเอาวัฒนธรรมประเพณี การละเล่น การประกอบพิธีกรรมต่างๆ มาแลกเปลี่ยนกับเงินตรา ซึ่งทำให้เกิดความสูญเสียทางด้านคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ อันอาจส่งผลกระทบต่ออารมณ์ชีวิตของคนรุ่นต่อมา ปัญหาการสูญเสียเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีจากการเปลี่ยนอาชีพเพื่อมาบริการนักท่องเที่ยว ปัญหาการถูกรบกวนทางวัฒนธรรม จากการเพิ่มของรายได้ เช่น ลัทธิบริโภคนิยม ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเสื่อมถอยของระบบอาวุโส และระบบเครือญาติ

อรวรรณ พันธุ์เนตร (2541) ได้ศึกษาการประเมินความต้องการมีส่วนร่วม และความ ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย โดยทำการจัดเก็บข้อมูลประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 143 คน โดยวิธีการสำรวจทัศนคติ แล้วนำมาแสดงในรูปสถิติเชิงพรรณนาด้วยการกระจายความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one ways ANOVA) ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในหมู่บ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว และมีความ ต้องการให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนาในระดับสูง โดยที่ตัวแปรระยะเวลาที่อาศัยอยู่ ประโยชน์ที่ ได้รับและทัศนคติ ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการมีส่วนร่วม และความต้องการพัฒนาการ

ท่องเที่ยว และความแตกต่างของตัวแปรด้านระยะเวลาอาศัยในภูมิลำเนา อาชีพ และรายได้จากการจับปลาบึก จะไม่มีผลต่อความต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยว

เดชา ไต้สูงเนิน (2543) ทำการศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตร ในบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการ การท่องเที่ยว โดยคนของชุมชนนั้น อุปสรรคที่สำคัญในการบริหารและจัดการ คือ (1) การมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจน (2) เจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยว (3) ขาดงบประมาณ (4) ขาดบุคลากร (5) ขาดการประสานงาน และความร่วมมือระหว่างองค์กร (6) เกิดความขัดแย้งภายใน และภายนอกชุมชน ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็เกิดขึ้นในบ้าน ม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่เปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการสาธิตการทำเกษตร และการให้ความรู้ด้านการเกษตร รวมถึงการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว แต่จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวบ้านม่วงคำยังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก เนื่องจากความไม่พร้อมของทางศูนย์ที่จะเปิดบริการแก่นักท่องเที่ยว และเกิดอุปสรรคต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนแก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ โดยสิ่งที่ต้องดำเนินการเร่งด่วน คือ ประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนในท้องถิ่น และองค์กรภายนอก เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร

สุระภี แพร่สกุล (2543) ทำการศึกษา ทักษะคตินักท่องเที่ยวต่างชาติต่อโครงการปีรณรงค์ท่องเที่ยวปี 2541 – 2542 ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าโครงการปีรณรงค์ท่องเที่ยวมีผลต่อนักท่องเที่ยวตัดสินใจมาท่องเที่ยว รวมไปถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามา และการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ซึ่งทำการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 200 คน โดยวิธีการสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติ โดยแสดงผลในรูปแบบของสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ มิได้เดินทางมาเนื่องจากการประกาศเป็นปีรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยปี 2541 – 2542 นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากเป็นกลุ่มที่เคยเดินทางมาประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่มาแล้ว โดยมีทัศนคติรวมต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว ขนบธรรมเนียมประเพณีและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของประเทศไทย ในระดับความพึงพอใจอย่างมาก นอกจากงานนี้ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ท่องเที่ยวภายในประเทศ พบว่าปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนไทย ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา โดยที่เพศหญิง

จะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเพศชาย อายุของนักท่องเที่ยวยิ่งมากจะยิ่งมีค่าใช้จ่ายสูง นักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญา และระดับปริญญาตรีจะมีค่าใช้จ่ายมากกว่าระดับอื่น นักท่องเที่ยวที่มีอาชีพลูกจ้าง / พนักงาน อาชีพข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ อาชีพธุรกิจส่วนตัว จะมีค่าใช้จ่ายมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ๆ และเมื่อนักท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้น จะทำให้มีค่าใช้จ่ายมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ๆ และเมื่อนักท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้น จะทำให้มีค่าใช้จ่ายมากขึ้นด้วย ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถที่จะนำไปกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวได้

2.2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

วีระชัย มงคลพันธ์ (2542) ศึกษาความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่นในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน โดยใช้การสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในเขตตำบลก้อ อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน จำนวน 220 คน การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ ไม่ต้องการให้บริการด้านพาหนะรับ-ส่ง นักท่องเที่ยว ไม่ต้องการให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว ไม่ต้องการจัดบริการขายอาหาร และเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ยังขาดความรู้ด้านสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ขาดความพร้อมด้านเงินทุนและทรัพยากรที่ใช้ประกอบการให้บริการด้านการท่องเที่ยว และไม่มีใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

สุทธิธิ์ ชูชาติ และคณะ (2544) ศึกษาเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาว โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นเครื่องมือในการเตรียมชุมชนกะเหรี่ยงให้มีความเข้มแข็ง และ ส่งเสริมการสร้างความสำเร็จที่ดีกับสังคมภายนอกในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง รวมถึงเป็นแบบอย่างในการจัดการการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อเผยแพร่สู่หมู่บ้านอื่น ๆ ขอบเขตการวิจัย ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาของกะเหรี่ยงในเรื่องระบบนิเวศป่าซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในการผลิต พื้นที่ศึกษา หมู่บ้านโป่งสมิต ตำบลแม่วีน อำเภอแม่วาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการจัดเก็บข้อมูลประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงจำนวน 330 คนโดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกได้แก่ การผลิตซ้ำหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมเก่าทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมทำให้ชุมชนรับวัฒนธรรมใหม่อย่างเลือกสรรให้เหมาะสมไม่ขัดแย้งกับประเพณีและคุณค่าดั้งเดิม การเรียนรู้กระบวนการวิจัยของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านรู้จักตั้งคำถาม ตรวจสอบ วิเคราะห์หาคำตอบ

ร่วมกัน ทดลองปฏิบัติตามคำตอบ ติดตามประเมินผลตรวจสอบแล้วปฏิบัติใหม่ การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ ดังกล่าวแล้ว เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถนำไปใช้กับการแก้ปัญหาอื่นๆ ในหมู่บ้านได้ ผลด้านลบ เช่น การเห็นแก่เงินมากขึ้น ความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนั้นยังพบว่าหมู่บ้านมีจุดแข็งที่เป็นพื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งควรสนับสนุนให้รักษาจุดแข็งนี้ต่อไป

ศิริวัฒนา ใจมา และคณะ (2546) ศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวและบทบาทการมีส่วนร่วม ค้นหาศักยภาพและองค์ความรู้ภายในชุมชนด้านต่างๆ ที่นำมาใช้รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านแม่กลางหลวง โดยมีขอบเขตการวิจัย หมู่บ้านปกากะญอ บริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ครอบคลุม บ้านแม่กลางหลวง หมู่ 17 หมู่บ้านอ่ากาน้อย หมู่ 17 บ้านผาหมอน หมู่ 8 และบ้านหนองหล่ม หมู่ 22 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่โดยทำการจัดเก็บข้อมูลประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 450 คน โดยวิธีการสำรวจทัศนคติแล้วนำมาแสดงในรูปสถิติเชิงพรรณนาด้วยการกระจายความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย ใช้วิธีเทคนิควิเคราะห์แบบ Strength Weakness Opportunity Threat Analysis ผลการศึกษาพบว่าผลกระทบพบได้ทั้งในเชิงลบและบวก ได้แก่การสะสมของขยะมูลฝอยที่ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาแก่นักท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ส่วนผลกระทบทางบวกมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยจะมีความชัดเจนเฉพาะในกลุ่มชาวบ้านที่มีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวเท่านั้น